52. *Van den Berghe P.L.* Social Trends in Ethnic Processes. – New York: Harper and Row, 1979.
53. *Van den Berghe Pierre.* The Ethnic Phenomenon. – New York: Harper and Row, 1981.
54. Violence, Conflict and Intercultural Dialogue. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003.

Др. Петрик Володимир

РОЛЬ РИМОКАТОЛИЦЬКОГО КОСТЕЛУ В ПОЛЬЩІ У XX-XXI СТ. У ВИГЛЯДІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Є потреба неустанної віднови розумів і сердець, щоб їх наповнювало кохання і справедливість, чесність і пожертвування, повага до інших і піклування про спільне благо, особливо про те благо, яким являється вільна Батьківщина. **Іоан Павло II.**

Загальні завдання

Релігія є об`єктом дослідження багатьох гуманітарних і суспільних наук, оскільки "релігія має вплив на організацію суспільного життя людей, впливає на систему організації праці. Значно вплинула на взірці традиційної культури і бажаний взірець особистості" [3, 5].

Релігія становить складну систему суспільних відносин ще й тому, що вона об`єднує людей у групові осередки, до яких зараховуємо: місця культів, релігійні міграції до святих місць, осередки комунікації (вживання відповідної мови у релігійному житті), а також символіку, яка є увічнена в сакральному мистецтві, костельній архітектурі, піснях, в обрядовій розмаїтості.

Згідно з поглядом Броніслава Малиновського, релігія відіграє психологічну роль у житті людини тому, що: "Генези багатьох вірувань і релігійного натхнення належить шукати в індивідуальному досвіді людини" [6, 412].

Варто нагадати, що важливою є також терапевтична функція, адже вона задовільняє духовні потреби особистості, дає віруючим

сенс існування, становить функціональне джерело спокою, щастя і гармонії.

У Польщі впродовж XX-XXI віків здійснювалися і також на даному етапі проводяться дослідження релігійного життя поляків. Великий вклад у розвиток соціології релігії започаткував ксьондз Францішек Мірек. 1928 року він опублікував працю: "Суспільні елементи римокатолицького приходу".

Після 1945 року в Польщі відбулось від`єднання римокатолицької церкви від держави. Поглиблювався процес витіснення релігії з різних закладів, в тому числі і з державної освіти.

Впродовж 1945-1989 років держава мала вплив на основні і непорушні права людини. Це вплинуло на відношення між християнством і народом. Докладалося чимало зусиль, щоб забути свою національну спадщину.

Діяльність римокатолицького костелу в Польщі була пов`язана з такими видатними особистостями, як Примас Польщі кардинал Стефан Вишиньські, кардинал Кароль Войтила (майбутній Папа Римський). Християнські цінності у своєму навчанні пропагував Секретаріат єпископства Польщі.

Під кінець XX століття, під час системних змін у Польщі мала місце інтенсифікація дослідженнь релігійного життя поляків. На думку ксьондза Януша Мар`янського, "соціологи-емпіристи в Польщі можуть докладно описати процес віддалення поляків від морального навчання костелу, але більш важко описати процес формування автономічної моральності, який починається з низу на рівні загальних декларацій, які стосуються відношення між релігією і моральністю, можна спостерігати процеси залежності і процеси автономізації" [7, 501].

Закономірності та особливості діяльності римокатолицького костелу

XX століття для римокатолицького костелу в Польщі було найскладнішим етапом в історії його розвитку. Нестабільна ситуація, передусім, мала вплив на релігійність поляків. Моральних і матеріальних втрат, яких зазнав римокатолицький костел, не вдалося повернути у 90-х роках XX-го і на початку XXI-го століть. Дослідження, що проводить від 1980 року Інститут

римокатолицької статистики свідчать, що постійно зменшується кількість учасників релігійних практик.

Після 1945 року Польща була під відчутним впливом радянської ідеології. Влада планувала повністю підпорядкувати державі римокатолицький костел. Знаціоналізовано маєтність костелу. Багато осіб, пов`язаних з костелом, були репресійовані, передусім, особи духовні. Було заарештовано також Примаса Польщі кардинала Стефана Вишиньського. Тодішня влада Польської Народної Республіки зірвала конкордат з Ватиканом. У школах було ліквідовано навчання релігії, а на її місце вповаджено комуністичну ідеологію. Віруючі люди були обмежені в посадах в державній адміністрації. 1956 року було впроваджено закон про аборт, проти чого виступала церква у Польщі.

У цей важкий для віруючих час, католицький костел захищав не тільки свої права, а і права віруючих. Ксьондз Мазуркєвіч так описав піклування і занепокоєння польских єпископів: “Єпископи у зверненнях до віруючих, інтерпеляціях і листах, адресованих до державних адміністрацій, ставали на захист громадян і костелу. Шукаючи відповідних компромісів з марксистською державою, костел не хотів провокувати винищувальні, а можливо й криваві конфронтації суспільства з державною владою. Старався також отримати законні акти, які могли б сприяти охороні прав людей і костелу у майбутньому” [8, 21].

Політична відлига у 1956 році зумовила зміни у стосунках держава-костел. Було змодифіковано декрет про зайняття костельних посад, релігія на короткий термін повернулася до шкіл, розпочався діалог держави з костелом.

Однак ці незначні позитивні зміни не тривали довгий час тому, що державна влада почала знову насаджувала марксистську ідеологію. Релігію знову викреслили зі шкіл, лише під час негоціяцій створено при школах релігійні осередки.

Великою подією у релігійному житті поляків був Собор Ватиканський II (11.10.1962-8.12.1965). Участь у Соборі 66 польських єпископів мала велике значення не тільки для римокатолицького костелу в світі, але, передусім, для Польщі. Під час Собору було порушено проблему релігійної свободи. У соборних обрядах участь взяли примас Вишинські і майбутній Папа

Римський Іоан Павло II. Багато разів кардинал Кароль Войтила, від імені Єпископату Польщі, обговорював важливі для світу і Польщі проблеми. На думку Войтили: “Собор є мовою Господа, яка представлена костелові на людській мові” [8, 26].

Під час дебатів на тему “Декларації про релігійну свободу ” - новий соборний документ, який становить доктринальний фундамент нового екуменізму – кардинал Войтила промовив з цього приводу: “Декларація, над якою працюємо мусить окреслити погляд костелу в його відношеннях з сучасним світом, щоб покращити діалог, запропонований папою римським Павлом VI в його першій енцикліці. Екуменічна направленість костелу і сучасний світ за допомогою цієї енцикліки стають наповнені капіталом, якого не можна оцінити. Треба сказати з повною ясністю і відвертістю, що концепція релігійної свободи є сьогодні на порядку денному, яка є в тісному зв`язку з правдою, по відношенню до поняття толерантності, яке має негативну відтінь (15 вересня 1964)”.

На погляд ксьондза Мазуркєвіча, навчання II ватиканського Собору вплинуло на впровадження дискусій серед теологів, що інспірувало до налагодження діалогу зі світом: “інспірувало до впровадження суспільно-політичної монополії марксівської партії. В цей час почало інтенсивно розвиватись в ВУЗ-ах релігійне пастирство. Почали діяти клуби католицької інтелігенції, нові форми релігійних спільнот, такі як: “Світло-Життя”, неокатехуменат або духове пастирство сімей” [8, 31].

Важливою подією для костелу і вірних було святкування в 1966 році тисячоліття прийняття християнства в Польщі. Примас Вишинські запропонував велику урочистість (Wielka Nowenna), яка могла вплинути на духове відродження польського народу і вироблення поляками внутрішньої суверенності. Масова участь в урочистих заходах вплинула на зміцнення суспільної тотожності і пробудила в вірних нову надію. Подорожування копії ікони Ясногурської Матері Божої в Польщі обгрунтувало і розповсюдило цю надію [8, 22].

Не зважаючи на різні труднощі, католицький костел в Польщі інтенсивно впровадив своє навчання, публікував релігійні публікації, організував поломництва до місць релігійного культу,

провадив релігійне навчання, молодіжні табори. Духовні особи, завдяки своєму незломному наставленні, були прикладом до наслідування.

Падіння комуністичної системи в Центральній Європі дало можливість Ватиканові і костельним герархом в Польщі створити нову структуру костелу – створено 13 нових єпархій, збільшено також численність єпископів. В листі до костелу в Польщі Іоан Павло II написав: “Організація ця має за ціль повне застосування місії Костелу – тобто різностороннє розуміння Євангелії – до умов і вимог, які ставить час, в якому живемо і в якому припаде жити наступним поколінням на нашій рідній землі” [2, 443].

Під час системної трансформації в Польщі настала інтенсифікація діяльності римокатолицького костелу. Навчання костелу викликало нове оживлення католицької віри, участь вірних в релігійних практиках.

В 1990 році до шкіл повернулось навчання релігії. Це було “не тільки несподіваною подією, але з суспільної точки зору багатообіцяючим доповненням процесу навчання молодого покоління поляків на тему розуміння ролі і значення християньської релігії в культурі і суспільному житті” [9].

Сьогодні католицький костел в Польщі інтенсивно проводить “Нову Євангелізацію”. Навчання проводиться на багатьох площинах: в приходах, школах, вузівських осередках, під час поломництва, згідно з наказом Христа: “Йдіть на цілий світ і проповідуйте Євангеліє кожному сотворінню” [9].

Слова Іоана Павла II, направлені до віруючих на нове тисячоліття, повинні стати метою в кожній католицькій сім`ї: “Прошу вас: входьте в нове тисячоліття з книгою Євангеліє! Нехай не забракне її в кожному польському домі! Читайте і медитуйте! Дозвольте, щоб Христос говорив до кожного з Вас!” (Іоан Павло II 2001).

Участь вірних в релігійних практиках

Кожного року в єпархіях католицького костелу проводиться дослідження відносно участі вірних в релігійних практиках. Такі дослідження проводить без перерви кількадесят років Інститут статистики католицького костелу (ІСКК), який за посердництвом

приходських єпископатів, переказує прихожанам анкети для заповнення.

Дослідження показують, скільки вірних римокатолицької віри приходить до костелу в неділю і свята і приймає святе причастіє. Проводять їх націлено восени тому, що в цій порі року немає доброї погоди і багато людей не бере участь в недільній святій Мессі – це показує реальний образ практикуючих осіб в державі.

Перше загальнодержавне дослідження, яке мало показати участь в *dominicantes* (недільні релігійні практики) і *communicantes* (приняття вірними святого причастя), було проведене ІСКК в 1979 році. Результати цього дослідження опубліковано в 1980 році.

Рівень релігійної активності в Польщі, як виникає з рапорту ІСКК, в 1980-1987 роках був незмінним, але із зростаючою тенденцією в 1987 році – 57 % (таб. 1). У наступних роках (1988-1991) можна було спостерігати спадаючу тенденцію.

Таб. 1. Рівень *dominicantes* в Польщі в 1980-1991 роках

Джерело: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne

У період 1980-1991 можна було спостерігати збільшення кількості вірних, які приймали святе причастя (таб. 2). З дослідження можна зробити висновки, що найкращими були роки: 1986-1988 і 1990-1991. Однак у порівнянні з пізнішим часом, рівень *communicantes* не був високим. Це могло виникнути з ситуації негативного відношення влади Польської Речі Посполитої Людової до римокатолицького костелу.

Таб. 2. Рівень *communicantes* в Польщі в 1980-1991 роках

Джерело: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne

У період 1992-1999 рівень *dominicantes* був нижчим (таб. 3), ніж це було в період 1980-1991. Від початку системної трансформації можна зауважити зниження кількості віруючих, які приходять до костелу на недільну святу Мессу. Найменше віруючих брало участь в недільних богослужіннях в 1993 році – 43,1 %.

Таб. 3. Рівень *dominicantes* в Польщі в 1992-1999 роках

Джерело: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne

Рівень *communicantes* в період 1992-1999 показує ростову тенденцію (таб. 4), з чітким ростом в роках 1998-1999: відповідно – 17,6 % і 16,3 %.

Таб. 4. Рівень *communicantes* в Польщі в роках 1992-1999

Джерело: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne

У 2000-2008 роках на рівні *dominicantes* можна було спостерігати спадаючу тенденцію. Рекорд був у 2000 році – в порівнянні з наступними роками участь в недільних богослужіннях винесла 47,5 % (таб. 5).

Tabl. 5. *Dominicantes* w Polsce w latach 2000-2008

Джерело: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne

У 2000 році рівень *communicantes* був найвищим (19,4 %) в порівнянні з наступними роками – зменшення до рівня 15,3 % в 2008 році (таб. 6).

Таб. 6. *Communicantes* в Польщі в 2000-2008 роках

Джерело: www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne

Дослідження Інституту статистики показують, що в Польщі можна зауважити зниження участі вірних в недільних Богослужіннях, але збільшується відсоток вірних, які споживають святе причастя. На думку ксьондза проф. Вітольда Зданєвіча, можна висунути загальний висновок з досліджень ІСКК: "протягом останніх років число вірних, які ходять до костелу зменшується. Але збільшується відсоток вірних, які споживають святе причастя. Це може свідчити про зміцнення католицизму, його вищої якості. Береться також завжди до уваги звичайний період в релігійному календарі (в свята відвідування є вищим). Від кількості прихожан завжди віднімаємо 18 %, тобто статистичну кількість тих, які захворіли або з інших причин не можуть прийти до костелу. Решта – це ті, які повинні брати участь в недільній святій Мессі" (*Badania niedzielnych praktyk religijnych*, 2005, w: http://miasta.gazeta.pl/plock).

Інститут статистики костелу провів також загальнодержавні дослідження на пробі 520 осіб, які вважають себе "активними католиками", в справі слухання католицького "Радіо Марія".

З дослідження випливає, що 66 % респондентів раз на якийсь час слухає "Радіо Марія", 18 % слухає кожного дня, а 33 % - не слухає.

Серед досліджуваних осіб переважають люди з вищою освітою (51 %), вища неповна освіта – 1,7 %, професійно-технічна освіта – 7,7 %, середня – 28,3 % і позашкільна освіта – 10,6 %, інтелігенція і службовці – 69,8 %, працівники – 8,8 %, торговці, бізнесмени, підприємці – 5 %, селяни – 7,3 %. Переважають особи, які працюють (56 %) і пенсіонери 28,7 %. Безробітні становлять 1,9 %, особи, які отримують допомогу – 3,7 %, домогосподарки – 4,6 %, учні і студенти – 1,7 %. В селі проживає 54,8 % опитаних осіб, в місті з чисельністю понад 100 тис. – 15,6 %, в містах до 10 тис. людей – 8,8 %, в містах з чисельністю 11-50 тис. – 16 %, в містах з чисельністю 51-100 тис. жителів – 4,8 % [5].

З дослідження Центру дослідження суспільної думки (2009 рік) випливає також, що зменшується релігійність поляків. Дослідження проведено протягом 5-11 лютого 2009 року серед репрезентативної проби 1048 дорослих жителів Польщі.

Майже половина (48 %) було переконано, що в останньому двадцятилітті релігійність поляків зменшилась. Що п `ятий поляк (22 %) вважав, що релігійність збільшилась і стільки ж осіб (22 %) не зауважило важливих змін.

Згідно дослідження – 81 % учасників вважали сімейне щастя найважливішим, що дає сенс в людському житті. Наступні місця в ієрархії це: задоволення працею (44 %), довіра інших людей (39 %), любов (36 %), а також спокійне життя (36 %). Глибока релігійна віра – як представляє Центр дослідження – в цьому рангу зайняла шосте місце і ex aequo потреба знайдення свого місця в суспільстві.

Підсумки

Римокатолицький костел в Польщі відігріє віжливі функції:

- освітньо-релігійну: навчання релігії в школах, надає пастерську опіку в армії, в`язницях, проводить релігійно-навчальну програму, а також богослужіння в масмедіях. Співпрацює з державними і самоврядувальними одиницями в області охорони, консервації і розповсюдження костельних пам`ятків архітектури і сакрального мистецтва, які становлять частину культурної спадщини Польщі;
- видавнича – видавання католицкої літератури в цілях розповсюдження і підтримування польської традиції;
- харитативно-опікуюча – діяльність харитативної організації “Caritas”, праця в лікарнях, піклування про дітей і молодь в осередках опіки і виховання, організація канікул і відпочинку для дітей, молоді і дорослих в осередках здоров`я, в осередках суспільної допомоги;
- наукова діяльність – нагромадження церковної статистики, участь представників костелу в конференціях, симпозиумах, семінарах, а також у науковій діяльності.

Однак найважливішою є роль римокатолицького костелу в Польщі, римокатолицького костелу взагалі – духовне пастирство і посередництво між Богом і людьми на шляху до спасіння.

Іоан Павло II, промовляючи до польських єпископів, стверджував: “В костелі пробила година лаїкату. Незамінним осередком апостольської формації світських є організації, товариства і костельні рухи. Серед них надзвичайне місце займає “Католицька акція”, яка колись в Польщі була жива і принесла так багато позитивних результатів. Треба щоб знову ожила. Без неї інфраструктура католицьких об`єднань в Польщі була б неповна [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Biblia*, 2005, Wydawnictwo M i Axel Springer Polska Sp. z o. o.
2. Ciecielag P., 2000, *Wybrane informacje o Kościele katolickim w Polsce*, w: Zdaniewicz W., ks., Zembrzuski T. (red.), *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, Warszawa, ISKK SAC
3. Ciupak E., 1981, *Socjologia religii*, Warszawa, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych
4. Jan Paweł II, kalendarz na 2001 rok
5. Klub Miłośników Dobrych Mediów 2009, w: http://kmdm.pl
6. Malinowski B., 1990, *Mit, magia, religia*, Warszawa, PWN
7. Mariański J. (red.), 2002, *Kondycja moralna społeczeństwa polskiego*, Kraków, WAM
8. Mazurkiewicz Piotr, ks., 2000, *Recepcja Soboru*, w: Zdaniewicz W., ks., Zembrzuski T. (red.), *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, Warszawa, ISKK SAC
9. Misiaszek K., ks. sdb, *Programy nauczania religii w szkole,* w: www.opoka.org.pl
10. *Przemówienie Jana Pawła II do biskupów polskich z okazji wizyty ad limina 12 stycznia 1993*, 1993, „L`Osservatore Romano”
11. *Wiara i religijność Polaków dwadzieścia lat po rozpoczęciu przemian ustrojowych,* 2009, CBOS

Католический костел в Польше интенсивно ведет свою науку: издает религиозные публикации, организовывает паломничества к местам религиозного культа, проводит религиозное обучение, лагеря для молодежи. Согласно указаниям Христа: “Идите на весь мир проповедуя Евангелие каждому сотворению”, Костел ведет

“Новую Евангелизацию” во многих областях: в приходах, школах, академических центрах, во время паломничества.

Catholic church in Poland intensively carries out its teaching: edits religious publications, organizes pilgrimages to places of religious cult, carries out religious teaching and youth camps. According to Christ’s recommendation “going to the whole world announce Gospel to all creation”, the church carries out “New Evangelization“ on many fields: in parishes, schools, university centers and during pilgrimages.

УДК 316.754

Кисла Г.О.

ЕТНОСОЦІАЛЬНЕ ВИМІРЮВАННЯ ЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Трансформація українського суспільства створила колізію, потребуючу неординарного вирішення. Мова йде про наявність двох інвертуючих тенденцій розвитку соціуму. Перша тенденція – це національний розвиток українського суспільства. Друга – тенденція формування української громадянської нації. Події „української революції” зримо окреслили контур протиріччя розвитку українського суспільства і актуалізували наступні проблеми: визначення статусу української і російської мов, солідарне співвідношення етнічної і громадянської ідентифікації, національно-культурне відродження суспільства і, нарешті, формування системи життєвих цінностей особистості як фактору інтеграції етносів.

Роль життєвих цінностей особистості значима в будь – якому стані соціуму. Але вона незрівнянно зростає в період соціальних трансформацій, так як стабільність суспільства в більшій мірі залежить від системи цінностей, домінуючої в ньому. Відомий український соціолог Є. Головаха, аналізуючи особливість трансформаційних процесів в Україні, з цього приводу пише: „Основною причиною того, що суспільство у нас знаходиться до цієї пори в нестабільному, достатньо не організованому стані з дуже